

Acta | Artis

Estudis d'Art Modern

Acta | Artís

Estudis d'Art Modern

2014

Núm. 2

ACAF-ART
LLIBRES

ACTA/ARTIS. ESTUDIS D'ART MODERN

ACAF/ART
Universitat de Barcelona
Facultat de Geografia i Història
Montalegre, 6-8
08001 Barcelona
www.ub.edu/acafart/libres.html
actaartis@acafart.org

Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona
Adolf Florensa, s/n, 08028 Barcelona
Tel.: 934 035 430 - Fax: 934 035 531
www.publicacions.ub.edu
comercial.edicions@ub.edu

ISSN 2339-7691
DL B-26.670-2013

© Dels textos i les fotografies, els seus autors (Morat-Institut für Kunst und Kunstwissenschaft, Friburg, pàg. 71; Kunsthistorisches Museum Wien, Viena, pàgs. 92 i 93; Trustees of the British Museum, Londres, pàgs. 57, 58 i 63; Victoria & Albert Museum, Londres, pàgs. 58, 62 i 63; Institut Amatller d'Art Hispànic [Arxiu Mas], Barcelona, pàgs. 101, 104, 105 i 110; Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona, pàg. 103).

Acta Artis

Estudis d'Art Modern

DIRECTOR

JOAN SUREDA, ACAF/ART,
Catedràtic d'Història de l'Art,
Universitat de Barcelona

COORDINADORA GENERAL I DEL CONSELL CIENTÍFIC

CARME NARVÁEZ, ACAF/ART,
Professora agregada d'Història de l'Art,
Universitat de Barcelona

COORDINADORA DEL CONSELL DE REDACCIÓ I DE PLANIFICACIÓ

EVA MARCH, ACAF/ART,
Professora agregada d'Història de l'Art,
Universitat Pompeu Fabra, Barcelona

COORDINADORA DE L'AVUACIÓ D'EXPERTS-PEER REVIEW

ROSA M. CREIXELL, ACAF/ART,
Professora agregada d'Història de l'Art,
Universitat de Barcelona

CONSELL CIENTÍFIC

ALESSANDRO BALLARIN, Professore emerito,
Università degli Studi di Padova

ANTHONY J. CASCARDI, Professor of Comparative
Literature, Rhetoric, and Spanish. Director
of the Townsend Center for the Humanities,
University of California, Berkeley

MARGARET E. CONNORS MCQUADE, Assistant
Director Curator of Decorative Arts,
The Hispanic Society of America, Nova York

FERNANDO R. DE LA FLOR, Catedràtic
de Literatura Española, Universidad
de Salamanca

JOSEPH LEO KOERNER, Victor S. Thomas
Professor of the History of Art and Architecture,
Harvard University, Cambridge, Massachusetts

GINEVRA MARIANI, Direttore Calcoteca Istituto
Nazionale per la Grafica, Roma

KEITH MOXEY, Barbara Novak Professor
and Chair of Art History at Barnard College,
Columbia University, Nova York

ROSA NAVARRO, Catedràtica de Literatura
Espanyola, Universitat de Barcelona

ALESSANDRO NOVA, ACAF/ART, Direttore
Kunsthistorisches Institut in Florenz -
Max-Planck-Institut

ANTONIO PAOLUCCI, Direttore dei Musei Vaticani

GIOVANNI ROMANO, Professore emerito,
Università di Torino

SERGIO ROSSI, ACAF/ART, Professore ordinario
di Storia dell'Arte, Università di Roma
La Sapienza

VICTOR STOICHITA, Chaire d'Histoire de l'Art
Moderne et Contemporain, Université
de Fribourg

ROSELLA VODRET, Antiga Soprintendente
Speciale per il Patrimonio Storico Artistico
ed Etnoantropologico e per il Polo Museale
della Città di Roma

CHRISTOPHER WOOD, Professor of History of Art,
Yale University, New Haven, Connecticut

CONSELL DE REDACCIÓ

FERNANDO ANTÓNIO BAPTISTA PEREIRA,
Professor associado da Faculdade de Belas Artes,
Universidade de Lisboa

ALICIA CÁMARA, Catedrática de Historia del Arte,
Universidad Nacional de Educación a Distancia

MARIÀ CARBONELL, Catedràtic d'Història
de l'Art, Universitat Autònoma de Barcelona

ROCÍO CARANDE, Catedrática de Filología Latina,
Universidad de Sevilla

XIMO COMPANYY, Catedràtic d'Història de l'Art,
Universitat de Lleida

RAFAEL GARCÍA MAHÍQUES, Professor titular
d'Història de l'Art, Universitat de València

LAURA GARCÍA, ACAF/ART, Professora associada
d'Història de l'Art, Universitat de Barcelona

EMMA LIAÑO, Catedrática d'Història de l'Art,
Universitat Rovira i Virgili, Tarragona

JUAN MARÍA MONTIJANO, Profesor titular
de Historia del Arte, Universidad de Málaga

LAUREÀ PAGAROLAS, Director tècnic de l'Arxiu
Històric de Protocols de Barcelona

SOFÍA RODRÍGUEZ-BERNÍS, Directora del Museo
Nacional de Artes Decorativas, Madrid

ANTONI SIMON, Catedràtic d'Història Moderna,
Universitat Autònoma de Barcelona

DIEGO SUÁREZ, Catedrático de Historia del Arte,
Universidad Complutense, Madrid

ROSA MARIA SUBIRANA REBULL, ACAF/ART,
Professora titular d'Història de l'Art, Universitat
de Barcelona

JOAN RAMON TRIADÓ, ACAF/ART, Professor titular
d'Història de l'Art, Universitat de Barcelona

ISABEL VALVERDE, Professora titular d'Història
de l'Art, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona

SECRETARIA TÈCNICA I DE PLANIFICACIÓ

FRANCISCO MERINO, ACAF/ART

ARIADNA SOTORRA, ACAF/ART

ELOI DE TERA, ACAF/ART

ANNA VALLUGERA, ACAF/ART

HAN COL·LABORAT EN AQUEST NÚMERO

JOAN BOSCH BALLBONA
Universitat de Girona
joan.boschb@udg.edu

PILAR DIEZ DEL CORRAL CORREDOIRA
Universidade Nova de Lisboa
pilarddcc@gmail.com

RAQUEL GALLEGO
ACAF/ART, Roma
raquelgallego@yahoo.es

HELMUT C. JACOBS
Universität Duisburg-Essen
helmut.jacobs@uni-due.de

ELENA MANZO
Università degli Studi di Napoli
elemanzo@libero.it

JOSÉ RAMÓN MARCAIDA
University of Cambridge
jrm213@cam.ac.uk

VÍCTOR MÍNGUEZ
Universitat Jaume I, Castelló
minguez@uji.es

CARME NARVÁEZ
Universitat de Barcelona
narvaez@ub.edu

JUAN PIMENTEL
Consejo Superior de Investigaciones Científicas
juan.pimentel@cchs.csic.es

JOAN SUREDA
Universitat de Barcelona
jsureda@ub.edu

SANTI TORRAS TILLÓ
Universitat Autònoma de Barcelona
santitorrastillo@gmail.com

GINÉS TORRES SALINAS
Universidad de Granada
ginestorres@ugr.es

Sumari

9	EDITORIAL	117	RESSENYES
11	ARTICLES	118	Exposicions
13	Tra sacro e profano: metamorfosi barocche nelle architetture di Domenico Antonio Vaccaro ELENA MANZO	118	<i>Pontormo. Dibujos</i> CARME NARVÁEZ
25	De los Carracci a Sebastiano Conca: la Sala Grande del palacio Farnese como espacio para la formación de los artistas en ciernes RAQUEL GALLEGO	125	<i>El Griego de Toledo: pintor de lo visible y lo invisible</i> JOAN SUREDA
51	Pablo Pernicharo y Juan Bautista de la Peña, la trayectoria de dos pintores españoles a través de la correspondencia de la Academia de Francia en Roma PILAR DIEZ DEL CORRAL CORREDOIRA	140	<i>El pintor Antoni Viladomat i Manalt (1678-1755)</i> JOAN BOSCH BALLBONA
69	Lo grotesco como programa de la Ilustración en el <i>Capricho 4</i> de Francisco de Goya HELMUT C. JACOBS	144	Publicacions
97	APORTACIONS BREUS	144	<i>Bramante mito y realidad. La importancia del mecenazgo español en la promoción romana de Bramante, Ximo Company</i> VÍCTOR MÍNGUEZ
99	Pintura olvidada del Renaixement català. Atribucions a Joan de Borgonya i al cercle d'Isaac Hermes en colleccions privades SANTI TORRAS TILLÓ	146	<i>Soledades ilustradas. Retablo emblemático de Góngora, Rafael Bonilla Cerezo i Paolo Tanganelli</i> GINÉS TORRES SALINAS
		149	ARXIU
		151	¿Naturalezas vivas o muertas? Ciencia, arte y coleccionismo en el Barroco español JOSÉ RAMÓN MARCAIDA I JUAN PIMENTEL

Editorial

En l'àmbit dels estudis sobre art de l'edat moderna, 2014 ha estat un any en el qual han proliferat més els noms que els conceptes. A Espanya, tot tipus de manifestacions han commemorat el quart centenari de la mort d'El Greco. A Itàlia, l'evocació dels 450 anys de la mort de Miquel Àngel ha obligat a presentar algunes exposicions en memòria del mestre, no sempre de l'interès que seria de desitjar, i ha incentivat la nova i més correcta il·luminació i climatització de la Capella Sixtina.

El fet que el 2014 es complís el 300è aniversari de l'11 de setembre de 1714 ha permès que, a part de les legítimes reivindicacions polítiques, Catalunya recuperés la seva memòria històrica a través de diversos debats, seminaris, publicacions, exposicions i trobades ciutadanes, sent l'obertura d'El Born Centre Cultural, amb el seu excepcional jaciment arqueològic testimoni de la Barcelona dels primers anys del segle XVIII, l'aportació cultural més rellevant, sense oblidar l'exposició que en cinc seus diferents ha fet palesa la capacitat creativa d'Antoni Viladomat. A les ciutades, caldria afegir moltes altres contribucions de les quals, com a petita mostra, podem esmentar l'exposició dedicada als dibuixos de Pontormo a la Fundación Mapfre de Madrid, la que ha estudiat la complexa figura del Bramantino i l'art de la Llombardia francesa al Museo Cantonale d'Arte de Lugano, o la que, a la National Gallery de Londres, ha descobert la profunditat essencial de les últimes obres de Rembrandt.

Pel que fa a ACAF/ART, malgrat el retraïment de recursos econòmics a què està sotmesa tota la societat i, consegüentment, tot allò que té a veure amb la cultura, l'educació i la recerca, el grup ha continuat els seus treballs. Entre d'altres aspectes de les seves línies de recerca, ha estudiat les relacions entre poder i identitat, anàlisi que ha culminat amb la celebració del seminari internacional Identitat, Poder i Representació: els Nacionalismes en l'Art, la producció intel·lectual del qual tindrà reflex en el número 3 d'ACTA/ARTIS.

Amb això, ACAF/ART es reafirma en l'exigència de publicar anualment recerques originals que, prèvia revisió per parells d'especialistes aliens i segons el parer dels comitès científics propis, s'ajustin als objectius del grup de recerca i tinguin el nivell i la qualitat científica pertinents.

Barcelona, desembre de 2014
JOAN SUREDA, I.P. ACAF/ART

NOTA DELS EDITORS

A les referències bibliogràfiques de les notes a peu de pàgina, el criteri adoptat per remetre a una obra ja citada és referir-ne l'autor i el títol abreujat. Ara bé, per tal de facilitar al lector la consulta, deu notes més enllà del primer cop que s'ha citat l'obra, la referència es torna a desenvolupar íntegrament.

La manca de referència a les mides de determinades obres que s'esmenten en alguns dels articles d'aquest número d'ACTA/ARTIS ve donada per la impossibilitat de proporcionar-les atès que no es coneixen, que les pròpies institucions que custodien les peces no les han fet públiques, o bé pel caràcter mateix de les obres.